

Identifikacija in spremljanje radikalizacije na osnovi indikatorjev¹

Iztok Prezelj, Branko Lobnikar

Namen prispevka:

Namen prispevka je na podlagi analize preteklih primerov, pregleda literature in na podlagi analize odgovorov fokusnih skupin konceptualno opredeliti indikatorje zgodnjega opozarjanja na radikalizacijo.

Metode:

Najprej smo opravili temeljit pregled literature, na vzorcu različnih deležnikov smo izvedli fokusne skupine in s pomočjo vsebinske analize identificirali skupne vedenjske indikatorje, ki smo jih uporabili pri oblikovanju modela zgodnjega zaznavanja radikalizacije pri posameznikih v Sloveniji. S pomočjo različnih spletnih orodij *Word Cloud* smo indikatorje tudi grafično ponazorili glede na njihovo frekvenco pojavljanja znotraj posameznih fokusnih skupin.

Ugotovitve:

Izdelan je bil indikatorski model RadCePro, v katerega smo vključili naslednje vedenjske indikatorje radikalizacije: verbalno ali fizično nasilno vedenje, grožnje z nasilnim vedenjem; opravičevanje nasilnega vedenja; absolutno zavračanje drugih (po veri, politični pripadnosti) in drugačnih (rasa, spolna pripadnost); nenadna sprememba v vedenju – odklanjanje hrane, odklanjanje zdravljenja, odklanjanje nečesa, kar je bilo za osebo značilno in običajno v preteklosti; prostovoljna ali neprostovoljna socialna marginalizacija; občutek osamljenosti, nekoristnosti, nepripadnosti skupini, skupnosti ter prekinitvev socialnih stikov z družino in prijatelji; nesprijemanje pravil, izvrševanje kaznivih ravnanj; izražen narcisizem in dovezetnost za teorije zarot; zavračanje avtoritete, pravil, postopkov; prekomerna verska vnema, nezadovoljstvo z običajnimi verskimi praksami, zavračanje verskih avtoritet; pogosta zloraba alkohola, drog; iskanje virov o skrajnih ideologijah in idejah ter tetovaže in nakit z radikalno vsebino in simboli, gestikulacija ekstremističnih znakov, izražanje pripadnosti ekstremistični skupini z oblačili ali na kak drug način (glasba, literatura).

Izvirnost/pomembnost prispevka:

Rezultat študije je prvi celoviti model indikatorjev radikalizacije v Sloveniji.

UDK: 343.3

¹ Prispevek je nastal v okviru projekta Radikalizacija in celoviti protiukrepi v RS (šifra: CRP V5-1735), ki ga sofinancirata Javna agencija za raziskovalno dejavnost RS in Ministrstvo za notranje zadeve RS. Projekt izvajata Fakulteta za družbene vede Univerze v Ljubljani in Fakulteta za varnostne vede Univerze v Mariboru.

Ključne besede: radikalizacija, indikatorji, eskalacija, zgodnje opozarjanje, nasilje, nasilni ekstremizem, terorizem, Slovenija

Indicator-based identification and monitoring of radicalization

Purpose:

The purpose of the article is to conceptually identify early warning indicators of radicalization and to establish an indicator-based model for identifying and monitoring the process of radicalization.

Design/Methods/Approach:

We first conducted a thorough review of the literature, then we conducted focus groups on a sample of different stakeholders, and identified, through content analysis, common behavioural indicators that can be used in the model of early detection of radicalization. By using various Word Cloud web tools, we also graphically illustrated the indicators according to their frequency.

Findings:

A RadCePro indicator-based model incorporates the following behavioural indicators of radicalization: verbal or physical violent behaviour, threats of violent behaviour; justification of violent behaviour; absolute rejection of others (by religion, political affiliation) and different ones (race, gender); a sudden change in behaviour – the rejection of food, the rejection of healing, the rejection of something that was characteristic of the person and usual in the past; voluntary or involuntary social marginalization; a sense of loneliness, worthlessness, a lack of belonging to the community, and breaking social contacts with family and friends; non-acceptance of rules, committing criminal acts; expressed narcissism and susceptibility to conspiracy theories; denial of authority, rules, procedures; excessive religious zeal, dissatisfaction with ordinary religious practices, rejection of religious authority; common alcohol and drug abuse; searching for sources of extreme ideologies and ideas, tattoos and jewellery with radical content and symbols, gesturing extremist signs, communicating affiliation with an extremist group through dress or otherwise (music, literature).

Originality/Value:

The presented model is the first comprehensive model of indicators of radicalization leading to violent behaviour in Slovenia.

UDC: 343.3

Keywords: radicalization, indicators, escalation, early warning, violence, violent extremism, terrorism, Slovenia

1 UVOD

Da bi bili uspešni pri preprečevanju terorizma in ekstremizma, je pomembno prepoznati zgodnje indikatorje radikalizacije, ki vodi v nasilje. V tem kontekstu je treba imeti razdelan sistem zgodnjega opozarjanja in imeti vnaprej določene indikatorje, s pomočjo katerih lahko zaznavamo začetek procesa radikalizacije.

Ti indikatorji lahko služijo tudi kot opomnik pri identificiranju in spremljanju radikalizacije. Radikalizacija je interakcijski konstrukt in je rezultat odzivanja posameznikov na zaznano družbeno realnost, kar pomeni, da radikalizacije ne moremo preprečiti, lahko pa se nanjo primerno in dovolj zgodaj odzovemo. Na tak način lahko preprečimo, da radikalizacija vodi v nasilno vedenje. Odzivanje na radikalizacijo zahteva pameten pristop, ki mora na izhodišču temeljiti na vnaprej opredeljenih indikatorjih, ki nam omogočajo identificiranje radikalizirane osebe in nam pomagajo spremljati radikalizirano vedenje v prostoru in času.

Oblikovanje indikatorskega spremljanja radikalizacije mora naslavljaati tipične procese radikalizacije, kot smo jih lahko analizirali na številnih preteklih primerih. V nadaljevanju bomo na primerih nekaterih terorističnih napadov s pomočjo retrospektive opisali proces radikalizacije napadalcev. Namen prispevka je na podlagi analize preteklih primerov, pregleda literature in na podlagi analize fokusnih skupin, ki smo jih opravili v Sloveniji na različnih področjih (npr. šolstvo, mladi, zapori, verske institucije, zdravstveni sistem, probacija ...), konceptualno opredeliti indikatorje zgodnjega opozarjanja na radikalizacijo in postaviti indikatorski model identificiranja ter spremljanja procesa radikalizacije, primeren za slovensko okolje. Cilj analize je izdelati osnutek indikatorskega modela, ki bi ga bilo mogoče uporabiti v Republiki Sloveniji. Pri tem izhajamo iz predpostavke, da se radikalizacija, ki vodi v nasilno vedenje, izraža v širokem spektru med seboj povezanih indikatorjev, ki jih je mogoče in potrebno spremljati sproti in lahko služijo kot pripomoček za preprečitev ali odvrčanje od radikalizacije.

2 OPISI PROFILOV TERORISTIČNIH NAPADALCEV – PRIMERI (SPREGLEDANIH) INDIKATORJEV RADIKALIZACIJE

Teroristični napadi in poti radikalizacije imajo lahko številne oblike. V nadaljevanju opisujemo nekatere najbolj odmevne teroristične napade na območju Evrope, s pomočjo katerih želimo opozoriti na raznolikost procesov radikalizacije in dejavnikov, ki so pripeljali do terorističnega napada. Na podlagi teh opisov bomo poskusili utemeljiti nujnost indikatorskega pristopa proučevanja tako radikalizacije kot terorizma.

24. maja 2014 je oborožen moški v judovskem muzeju v središču Bruslja ubil štiri ljudi. Storilec Mehdi Nemmouche se je v svojem avtu pripeljal do muzeja, vstopil vanj in s strelji umoril starejši izraelski par iz Tel Aviva, žensko iz Francije in mladega moškega iz Belgije (Lopez in Meilhan, 2014). Nemmouche se je rodil materi samohranilki leta 1985 v mestu Roubaix v Franciji. Preden so ga premestili v rejniški dom, ga je vzgajala babica. Srednješolsko izobraževanje je zaključil na tehniški gimnaziji, vendar mu ni uspelo narediti zadnjega izpita za pridobitev licence električarja (Uhl, 2018). Že kot otrok je bil vedenjsko problematičen. V obdobju od 13. do 22. leta je storil 22 kaznivih ravnanj. Obsojen je bil za krajo avtomobilov, oborožen rop in roparske napade. Za oborožen rop je bil obsojen na petletno zaporno kazen. V zaporu se je povezal z islamističnimi ekstremisti in se začel radikalizirati. Iz zapora so ga izpustili decembra leta 2012. Še v istem mesecu je odpotoval v Sirijo, kjer se je pridružil teroristični skupini ISIS in začel svoje teroristično usposabljanje. Ob pridružitvi Islamski državi mu je bila dodeljena

naloga paznika v objektu za ameriške in evropske talce v kraju Alep. Francoski talci Didier Francois, Eduard Elias, Pierr Torres ter Nicolas Henin so ga kasneje prepoznali kot enega svojih mučiteljev. Po njihovem pričanju je bil Nemmouche zelo nasilen moški, ki je z užitkom mučil in pretepal ujetnike. Posilil naj bi nemočno nosečo žensko, ji nato prerezal vrat in na koncu obglavil še njenega nerojenega otroka. V času, ki ga je preživel v Siriji kot paznik, je dobil vzdevek Abu Omar – ‚Modrica‘, prav zaradi hudega pretepanja jetnikov. Marca leta 2014 se je vrnil v Francijo in nekaj tednov kasneje odpotoval v Bruselj, kjer je storil teroristični napad in pri tem ubil štiri civiliste. Za napad je bil obsojen julija leta 2014 (Counter Extremism Project [CEP], 2014; Uhl, 2018).

Januarja leta 2015 se je zgodil teroristični napad na Charlie Hebdo v Parizu. 7. januarja 2015 ob 11.30 sta brata Cherif Kouachi in Said Kouachi nasilno vstopila v stavbo, kjer je sedež satiričnega časopisa Charlie Hebdo, in ustrelila dvanajst ljudi. Odgovornost za napad je prevzela teroristična skupina Al Kaida. Napad naj bi izvedla zaradi satiričnih naslovnih in posmehovanih časopisa Charlie Hebdo na račun preroka Mohameda. Brata Kouachi sta se rodila staršem alžirskega porekla v Parizu v Franciji, kjer sta tudi odrasla. Said se je rodil leta 1980, Cherif pa 1982. Mati ni mogla skrbeti zanj, zato sta bila že kot otroka poslana v šolo za otroke s posebnimi potrebami in tako postala siroti. Skupaj sta se preselila v 19. okrožje v Parizu, ki velja za revno imigrantsko četrt. Srednje šole zaradi materine smrti nista dokončala, zaradi česar tudi nista dobila redne zaposlitve. Hodila sta v mošejo Adda'wa in sta bila zato znana francoskim oblastem. Leta 2004 se je Cherif odločil, da se bo pridružil Islamski državi in da bo odšel v Sirijo, kjer bi se usposobil za džihad. V letu 2005 so ga zaradi povezave s teroristično celico še pred njegovim odhodom v Sirijo aretirali. Na francoskem sodišču so soobtoženi priznali, da je Cherif nameraval razstreliti židovske trgovine v Parizu zaradi protijudovskih pogledov. Sam je priznal, da ima protijudovske poglede, vendar zanikal, da je želel izvesti napade. Na sodišču je povedal tudi, da je bil pripravljen umreti v boju zaradi želje po maščevanju ZDA. Leta 2008 je bil obsojen na triletno zaporno kazen, kjer je prišel v stik z drugimi mudžahedini in nadaljeval svojo radikalizacijo. Njegov mentor je postal Djamel Beghal (Bronstein, 2015). Leta 2009 sta se Said in Cherif povezala z Anwarjem al-Awlakijem. Odpotovala sta v Jemen, kjer ju je Anwar tudi usposabljal. Oba sta postala pripadnika ekstremistične skupine Al-Kaida (Bronstein, 2015).

13. novembra 2015 so se v Parizu na šestih različnih mestih zgodili teroristični napadi. Napadalci so v usodni noči ubili 130 ljudi, od tega 89 v napadu v gledališču Bataclan, kjer so napad izvedli trije teroristi. Ranjenih je bilo 413 ljudi, od tega 100 huje. Napad velja za najsmrtonosnejši teroristični napad v Franciji od 2. svetovne vojne (Uhl, 2018), odgovornost zanj pa je prevzela islamska država (Aubourg, 2015). Napad v gledališču Bataclan so izvedli Omar Ismail Mostefai, Samy Amimour in Foued Mohamed Aggad. Mostefai, ki je bil v času napada star 30 let, se je rodil v pariškem predmestju Courcouronnes, kjer je odrasla v veliki družini alžirskega porekla. Vpleten je bil v lažje prestopke in večkrat tudi aretiran, vendar nikoli obsojen na zaporno kazen. Nikoli ni bil preiskovan zaradi ekstremizma, čeprav so francoske oblasti vedele, da je radikaliziran in je bil od leta 2010 dalje v evidenci možnega mudžahedina (BBC News, 2015). Leta 2009

se je preselil v mesto Chartres, kjer so ga oblasti kmalu prepoznale kot možnega ekstremista. Leta 2014 se je odpravil v Sirijo, kjer je ostal nekaj časa. Bil je poročen in z ženo sta imela hčerko. Sosedji so ga opisali kot moškega, ki ni izstopal in se ni oblačil konservativno. Redne zaposlitve ni imel in je velikokrat opravljal priložnostna dela. Obiskoval je mošejo, kjer naj bi se tudi radikaliziral (Chrisafis in Courcouronnes, 2015). Samy Amimour, ki je bil v času napada star 28 let, se je rodil v pariškem predmestju Drancy staršem alžirskega porekla. Delal je kot voznik avtobusa in bil po 15 mesecih odpuščen. Obiskoval je mošejo v Blanc-Mesnilu, kjer se je tudi radikaliziral. Oktobra 2012 so ga oblasti priprle zaradi suma sodelovanja s teroristično organizacijo ISIS in zaradi načrtovanega odhoda v Jemen ter mu izrekle pogojno kazen zavora. V septembru 2013 je prekršil pogojno kazen in odpotoval v Sirijo. Starši so vedeli, da se je pridružil ISIS, in ga rotili, da se vrne v Francijo, vendar je trdil, da se je poročil in pričakuje otroka (Borger et al., 2016; Uhl, 2018). Tretji napadalec Foued Mohamed Aggad se je rodil leta 1992 v družini, ki je prišla v Francijo iz Maroka. Odraščal je v mestu Strasbourg. Leta 2013 je z bratom in skupino drugih mladih moških odpotoval v Sirijo, kjer se je usposabljal za člana teroristične organizacije ISIS (Borger et al., 2016). Na družbenem omrežju Facebook je bil zelo dejaven, saj je imel veliko odprtih računov in sledilcev, velika večina le-teh ga je podpirala. Znano je, da se je poročil in imel otroka. Njegova žena naj bi bila iz Francije. Po napadu je ostala v Siriji skupaj s teroristično skupino (MEMRI, 2015; Uhl, 2018).

14. julija 2016 je Mohamed Lahouaiej-Bouhlel z devetnajstonskim tovornjakom zapeljal v množico ljudi, ki so praznovali dan padca Bastilje v mestu Nica na jugu Francije. Ubil je 86 ljudi, 458 jih je bilo lažje ali huje telesno poškodovanih. S streli ga je ustavila policija. Odgovornost za napad je prevzela islamska država. Napadalec se je rodil leta 1985 v premožni družini v mestu M'saken v Tuniziji (Uhl, 2018). Leta 2005 se je preselil v Nico, kjer je opravljal delo dostavljavca, vendar so ga zaradi neresnosti pri delu kmalu odpustili. Poročil se je s svojo sestrično tunizijsko-francoskega porekla, s katero sta imela tri otroke. Po nekaj letih skupnega življenja ga je žena zaradi družinskega nasilja prijavila policiji. Leta 2009 je dobil dovoljenje za desetletno bivanje v Franciji, kmalu zatem je začel izvajati manjša kriminalna dejanja, kot so nasilje in kraje. Leta 2016 so ga obsodili zaradi oboroženega napada na šestmesečno pogojno kazen zavora. Po pričevanju naj bi živel dvojno življenje – poleg družinskega življenja je veliko pil, se drogiral, ni bil veren, jedel je svinjino. Sosedji so ga opisovali kot nedružabnega samotarja (CEP, 2018a). Domnevno naj bi se samoradikaliziral s pomočjo interneta tik pred napadom v Nici. V manj kot dveh tednih pred napadom je obiskoval spletne strani, ki so prikazovale hude prometne nesreče, prebiral je Koran, ogledoval si je džihadistične propagandne spletne strani ter teroristične napade, za katere je prevzela odgovornost ISIS. Policijski preiskovalci so na njegovem računalniku našli propagandne slike islamske države, slike mrtvih ljudi in zastavo ISIS (CEP, 2018a). Teden pred napadom si je začel puščati brado in prijateljem rekel, da je to storil zaradi vere (Uhl, 2018). Pokazal jim je tudi posnetek, na katerem so obglavili človeka, in jim dejal, da je tega vaju. Njegov oče je bil že nekaj let pred napadom zaskrbljen zaradi njegovega psihičnega obnašanja in izbruhov jeze. Psihiatrični izvidi so pokazali, da je izgubljen, sam sebi tujec in

duševno nestabilen. Predpisano mu je bilo zdravljenje. Pred napadom v Nici ni bil nikoli označen za možnega ekstremista. Nobenih dokazov ni, da se je povezal s teroristično skupino ali navezal stik s kakšnim znanim ekstremistom. Deloval je kot samotni napadalec (BBC News, 2016).

Teroristični napad na božičnem sejmu v Berlinu se je zgodil 19. decembra 2016. Napadalec Anis Amri je s tovornjakom zapeljal v ljudi in pri tem ubil 12 ljudi, 56 pa jih je ranil. Napadalec je pred tem ubil poljskega voznika in ukradel njegov tovornjak. Odgovornost za napad je prevzela ISIS, ki je objavila tudi posnetek, kjer je vidno, da se je Amri zavezal Abuju Bakru al-Baghdadiju in obljubil maščevanje za muslimane (Simon et al., 2016). Anis Amri se je rodil leta 1992 v mestu Tataouine v Tuniziji v revni družini z devetimi otroki. Že pri štirinajstih letih je prenehal hoditi v šolo, saj je raje hodil na zabave in pil alkohol. Leta 2011 se je s tremi prijatelji odpravil v Italijo in družini obljubil, da bo zaslužen denar pošiljal v Tunizijo. Kmalu po selitvi je bil obsojen na petletno zaporno kazen zaradi kraje avtomobila. Po kratkem šolanju v Catanii na Siciliji je zaradi manjših prekrškov postal znanec policije. Dovoljenja za bivanje zaradi prekrškov ni dobil, zato je v znak protesta zažgal hišo. Zaradi tega je bil obsojen na štiriletno zaporno kazen. Podatki iz zaporov nakazujejo, da je bil do drugih zapornikov nasilen (Uhl, 2018). Leta 2015 so ga italijanske oblasti izpustile in deportirale v Tunizijo, kjer niso mogli preveriti njegove identitete, zato je moral zapustiti državo. Njegova pot se je nadaljevala v Švico in nato v Nemčijo, kjer je zaprosil za azil, vendar bi moral zaradi zavrnitve prošnje državo zapustiti (CEP, 2018b). V Nemčiji se je začel proces njegove radikalizacije. S spleta je začel prenašati ekstremistične vsebine, v stik je stopil tudi z Abujem Walaajem, znanim iraškim članom ISIS, in s Hasanom C. Oba sta bila znana kot rekruterja in radikalizatorja mladih. Marca 2016 so bile po podatkih BND, nemške zvezne obveščevalne agencije, oblasti obveščene o možnem terorističnem napadu. Nekaj časa so Amrija preverjali, ga spremljali na spletu in po telefonu. Trdnih dokazov za napad in povezavo s teroristično skupino ni bilo, zato so septembra 2016 s preiskavo prenehali. Njegovih sporočil ni bilo možno dešifrirati, saj je uporabljal telefon, ki je sporočilo šifriral in uporabil kodne besede, kjer je opisal svoje načrte za napad (CEP, 2018b; Uhl, 2018).

Teroristični napad na koncertu pop pevke Ariane Grande v areni v mestu Manchester v Angliji se je zgodil 22. maja 2017. V napadu je življenje izgubilo 22 ljudi, ranjenih jih je bilo več kot 800. Samomorilski bombni napad je izvedel Salman Abedi, ki je aktiviral doma narejeno bombo. Po napadu je odgovornost za napad prevzela teroristična organizacija ISIS, ki je Abedija označila kot vojaka kalifata (BBC News, 2018). Salman Abedi se je rodil leta 1994 v Manchestru v Angliji kot drugi od štirih otrok v družini libijskega porekla. Njegova družina je pobegnila iz Libije zaradi režima Omarja Moamerja el Gadafija. Že kot otrok je hodil v mošejo v Didsburyu, kjer je njegov oče podpiral radikalista Abuja Qatada in služil kot vodja molitev. Salman Abedi je kljub veri veliko pil, igral nogomet ter kadil marihuano. V letih od 2009 do 2011 je obiskoval Akademijo Burnage, do leta 2013 pa fakulteto v Manchestru. Kmalu zatem je šolanje opustil. V letu 2011 je odpotoval v Libijo, kjer se je z islamistično skupino boril proti Gadafijevemu režimu. Po padcu režima se je istega leta v Libijo preselila njegova družina. Salman Abedi in njegov starejši brat sta ostala v Angliji. Od takrat je velikokrat

potoval v Libijo, kjer se je uril z islamistično skupino, in se vračal v Anglijo (BBC News, 2018; Uhl, 2018). Njegovi ekstremistični pogledi so se začeli krepiti po selitvi njegovih staršev v Libijo. Kmalu je zašel v težave in bil velikokrat aretiran zaradi napadov in kraj. Postajal je vedno bolj veren, puščati si je začel brado in se oblačiti konservativno. Na manchesterški fakulteti so ga zaradi izjav, da je biti samomorilski bombni napadalec čisto v redu, prijavi na posebno telefonsko številko, namenjeno poročanju suma terorizma. Njegova jeza in sovraštvo sta se z leti povečevala, kar so ljudje začeli opazati in ga tudi večkrat prijavi oblastem zaradi domnevne vpletenosti v teroristično organizacijo. V času svojih potovanj v Libijo se je po poročanju obveščevalnih služb srečeval s člani teroristične skupine ISIS. Z njimi je ostajal v stiku tudi v času, ko ni bil v Libiji. Njegovo zadnje potovanje v Libijo je bilo pet dni pred terorističnim napadom na pop koncertu. Zaradi zaskrbljenosti nad njegovimi ekstremističnimi pogledi so starši Abediju želeli preprečiti potovanje iz Libije in mu celo zasegli potni list, vendar je vseeno odpotoval in po poročanju francoskega ministra za notranje zadeve odšel v Sirijo (BBC News, 2018). Po vrnitvi v Anglijo je začel kupovati stvari, potrebne za izdelavo bombe, ki jo je uporabil v terorističnem napadu. Za izdelavo bombe je potreboval štiri dni. Po mnenju oblasti naj bi mu med obiskom Sirije ISIS dala napotke za napad. V tem času naj bi se udeležil tudi usposabljanja za rekrute. Pomoč za izdelavo bombe je poiskal tudi na spletu, na YouTube.

Zgornji primeri nakazujejo določen spekter radikalizacijskih poti v smeri ekstremizma. Pri modeliranju odziva na radikalizacijo s pomočjo indikatorjev je tako treba biti pazljiv na to, da obstajajo različne radikalizacije, ki imajo sicer določene podobnosti poleg specifičnih razlik, kar je mogoče videti tudi v zgornjih opisih terorističnih napadov. Z drugimi besedami – ne obstaja univerzalna pot do nasilja, obstajajo pa lahko določene podobnosti, kar pomeni, da ne obstaja univerzalni model radikalizacije, ki bi odrazil radikalizacijo v čisto vseh primerih. Radikalizacija, ki vodi v nasilno vedenje, se lahko kaže na različne načine, kar pomeni, da se bodo enkrat pojavljali eni, drugič drugi indikatorji. Zaradi tega je smiselno oblikovati model spremljanja radikalizacije, ki temelji na širokem spektru indikatorjev.

3 PROCES ZGODNJEGA OPOZARJANJA NA RADIKALIZACIJO, KI VODI V NASILJE

Pri radikalizaciji gre za pojav, ki lahko izbruhne ali pa ne. Proces radikalizacije je v tem smislu podoben drugim varnostnim pojavom, saj ga je treba spremljati, ocenjevati in na kritični ravni opozarjati na preteče nevarnosti s ciljem preprečitve najslabšega. V nadaljevanju predstavljamo nekaj konceptov, ki izvirajo s področja klasične teorije kriznega menedžmenta in so uporabni tudi na področju spremljanja radikalizacije. Tovrstne povezave koncepta radikalizacije in kriznega menedžmenta v literaturi še nismo zaznali, smo pa prepričani, da bi prav takšni nastavki utegnili voditi do bolj inovativnega razmišljanja na področju spremljanja in preprečevanja radikalizacije. Področje kriznega menedžmenta je namreč bistveno starejše in kompleksnejše od področja preprečevanja radikalizacije.

Obstajajo seveda določene razlike med radikalizacijo, ki lahko poteka na individualni in skupinski ravni, ter recimo krizami, ki jih povzročijo naravni dogodki (npr. naravne nesreče). Čeprav se radikalizacija v marsičem razlikuje od ostalih kriz, pa je z vidika metod ukrepanja in načina kognicije krize mogoče ugotovitve s področja kriznega upravljanja v primerih antropogenih kriz uporabiti tudi na področju odzivanja na pojav radikalizacije, ki vodi v ekstremno nasilje.

Pri eskalaciji radikalizacije je pomembno situacijsko ocenjevanje. Situacijsko ocenjevanje (angl. *situation assessment*) vključuje dejavnosti v zvezi z ugotavljanjem, kaj se dogaja, razumevanjem motivov ključnih akterjev, vzrokov za krizo, dejavnikov nestabilnosti, dopolnjevanje teh ocen in njihovo razpošiljanje odgovornim odločevalcem oziroma akterjem. Sem torej lahko sodi splošen nadzor, koordinirano zbiranje podatkov, ocenjevanje informacij, oblikovanje situacijske slike, oblikovanje situacijskega statusa, izdelava poročil in razpošiljanje informacij, identifikacija ključnih akterjev, njihovih ciljev ter strategije, splošno ocenjevanje možnih posledic, nevarnosti in možnosti eskaliranja (*Generic Crisis Management Handbook*, 1997). Sofisticirano spremljanje radikalizacije mora temeljiti vsaj na nekaterih elementih situacijskega ocenjevanja.

Če je določen indikator prepoznan kot potencialna grožnja varnosti, ga je treba vključiti v zgodnje opozarjanje. Skupek indikatorjev bi lahko tvoril temelj nečesa, kar bi imenovali sistem za zgodnje opozarjanje na radikalizacijo. Cilj tega sistema je posredovanje zgodnjih opozoril ključnim akterjem, ki bi lahko zaustavili in/ali preprečili radikalizacijo. Gre za proaktivno vključitev v proces, ki se navadno ali zelo verjetno konča z nasiljem in žrtvami. Sistem zgodnjega opozarjanja po mnenju nekaterih predstavlja predpogoj za uspeh preventivnega delovanja in osnovo za pripravo načrta odzivanja (Davies in Gurr, 1998) ter tudi orodje odločevalcev za razumevanje vedno bolj kompleksnih vzročno posledičnih povezav med dogodki. S tem se lahko optimizira racionalno ocenjevanje alternativ in izniči ter odpravi predsodke (angl. *bias out bias*) (Dimitrichev, 1998).

Kot na področju kriznega menedžmenta je tudi na področju delovanja zoper radikalizacijo treba oblikovati t. i. »epistemiološko skupnost« oziroma skupnost zgodnjega opozarjanja v obliki mreže strokovnjakov, ki pripadajo različnim strokovnim področjem in disciplinam ter imajo hkrati podoben vrednostni sistem in predstave glede stvarnosti. Johnson (1994) meni, da mora biti ekipa za celovito oceno situacije interdisciplinarno oziroma medorganizacijsko sestavljena, kar po Turbivillu in Prinslowu (1999) pomeni tudi vključenost in ekspertize akademskih skupnosti, nevladnih organizacij ipd. V vsakem primeru je izjemno pomembno vzpostaviti dobro koordinirane informacijske mreže (angl. *information-sharing networks*) z namenom boljšega izkoristka različnih informacijskih virov in analitičnih pristopov (Davies in Gurr, 1998). V literaturi lahko zasledimo tudi poudarke glede nujnosti povezanosti mehanizmov zgodnjega opozarjanja in mehanizmov zgodnjega odzivanja na različnih ravneh (glej npr. Cockell, 1998; glej tudi Davies in Gurr, 1998). Cockell (1998) govori o odzivni, akcijsko orientirani zgodnji analizi v okviru zgodnjega opozarjanja (angl. *response-oriented, policy-oriented, action-oriented early warning analysis*). To pomeni, da je potrebna uskladitev mehanizmov (oseb, institucij ipd.) za analiziranje z mehanizmi za operativno reagiranje.

Dejavnosti zgodnjega opozarjanja se morajo prilagajati naslednjim fazam procesa, ki skoraj vedno pridejo do izraza (Adeel in Voulteris Kassinis, 1998; Davies in Gurr, 1998) in jih opisujemo v nadaljevanju:

- a. Strukturalne napetosti: potencialne neželene situacije na tej stopnji je mogoče odkriti z identificiranjem *temeljnih pogojev* (angl. *background conditions*) oziroma vzrokov za nastanek napetosti in krize. Ti strukturalni pogoji se spreminjajo le počasi, zato so temelj dolgoročnih ocen tveganj oziroma ocen verjetnosti, da se bo situacija poslabšala na srednji rok. Te ocene v veliki meri temeljijo na postavitvi in analizi kvantitativnih indikatorjev.
- b. Eskalacija: potencialne krize na tej stopnji je mogoče odkriti z identifikacijo dinamičnih faktorjev oziroma pospeševalcev (angl. *accelerators*), ki lahko poslabšajo obstoječe strukturalne napetosti (npr. nove represivne ali diskriminatorne politike, ki so v Izraelu še pospešile radikalizacijo palestinskega prebivalstva, oboroževanje ali primeri nasilja nizke intenzivnosti ruskih upornikov v Ukrajini, kar je privedlo do radikalizacije delov ukrajinske družbe ipd.). Ti dogodki se lahko odvijajo zelo hitro, zato predstavljajo predmet analize *dinamičnega zgodnjega opozarjanja* oziroma ocenjevanja verjetnosti izbruha krize v prihodnjih mesecih ali tednih.
- c. Kriza: prehod v popolno krizo z velikimi posledicami lahko ponazarjajo sprožilni dogodki oziroma incidenti (angl. *trigger events*), pri čemer pa ostane zgolj še priložnost za »pozno« opozarjanje in reaktivne ukrepe, ki pa so bistveno dražji. Sprožilne dogodke je mogoče predvideti s povečanim opazovanjem in spremljanjem (monitoringom), koristno pa si lahko pomagamo tudi z analizo raznih scenarijev.

Za področje spremljanja radikalizacije pa je tudi relevanten nauk, da nepripravljene organizacije mnogokrat ne upoštevajo nejasnih indeciv ali indikatorjev, ki napovedujejo poslabšanje ali krize, poleg tega pa se izogibajo ključnim in nezaželenim vprašanjem (Boin in Lagadec, 2000). Nekateri tudi menijo, da organizacije mnogokrat same ustvarijo krizo, ker ne upoštevajo nekaterih kriznih kazalcev in ker poudarjajo zaznavanje enih indikatorjev na račun drugih (Rosenthal in Kouzmin, 1996).

Naj na koncu še poudarimo relevantno spoznanje glede povezanosti posameznih indikatorjev, ki tudi sama po sebi predstavlja recept za poslabševanje situacije, v našem primeru eskalacijo radikalizacije. Brecke (1998) v tem smislu ugotavlja, da je treba pri zgodnjem opozarjanju poleg indikatorjev določiti tudi t. i. »*Harbingerjeve konfiguracije*«, ki so v bistvu specifične kombinacije oziroma povezave med različnimi indikatorji, ki so v zgodovinskem in geografskem smislu večinoma vodile k izbruhu konflikta ali krize. V tem primeru gre za tehniko prepoznavanja vzorcev (angl. *pattern recognition*), ki se lahko izvaja tudi s pomočjo programske podpore.

4 MODELI RADIKALIZACIJE KOT IZHODIŠČE ZA INDIKATORSKI PRISTOP K SPREMLJANJU RADIKALIZACIJE

Sodobna družboslovna znanost je ustvarila relativno veliko modelov, ki opisujejo proces radikalizacije in ga postopkovno orišejo. Poudarki modelov so deloma različni deloma podobni. Za ta prispevek je pomembno, da modeli ponujajo bolj ali manj izražene indikatorje, na osnovi katerih je mogoče spremljati radikalizacijo posameznikov ali skupin. V nadaljevanju poudarjamo nekatere koristne modele.

Dalgaard-Nielsen (v Schmidt, 2013) je na osnovi spremljanja posameznikov s psihološkega in socialnopsihološkega vidika razvila model radikalizacije s šestimi stopnjami:

- a. identifikacija problema kot krivice;
- b. konstruiranje moralnega opravičila za nasilje (versko, ideološko, politično);
- c. okrivljenje žrtev (angl. *»it is their fault«*);
- d. dehumaniziranje ciljnih žrtev z uporabo sugestivnega jezika in simbolike;
- e. izogibanje odgovornosti (*»bog ali druge avtoritete so ukazale posamezniku, da izvede akt nasilja«*) ali razpršitev odgovornosti (*»skupina je odgovorna in ne posameznik«*),
- f. minimiziranje škodljivih posledic (npr. s poudarjanjem, da so drugi akti še hujši ...).

Schmidt (2013) komentira tovrsten indikatorski pristop z dveh vidikov. Po eni strani so ti indikatorji zelo splošni in medli, saj vsak zajema bistveno več ljudi kot samo tiste, ki so na poti k džihadizmu. Po drugi strani pa lahko v kombinaciji predstavljajo močno vlogo pri identifikaciji potencialnih osumljencev, ki jih je smiselno natančneje nadzirati.

Borumov (2003) štiristopenjski model (tudi v Schmidt, 2013; Bondokji et al., 2017) procesa radikalizacije je eden od prvih zelo vplivnih pojasnjevalnih modelov. Gre za model, ki je nastal kot orodje za usposabljanje ameriških policistov in obveščevalcev pri ocenjevanju vedenj, izkušenj in dejavnosti ekstremističnih skupin ali posameznikov. Borum (2003) ločuje naslednje štiri stopnje radikalizacije v smeri terorizma:

- a. priznanje predradikaliziranega posameznika ali skupine, da je določen dogodek ali pogoj napačen/neprejemljiv (npr. revščina, nezaposlenost, vladne omejitve človekovih pravic in svoboščin ipd.) (angl. *»it is not right«*);
- b. sledi interpretacija dogodka ali pogoja kot nepravičnega (angl. *»framing as unjust – it is not fair«*);
- c. označitev drugih (druge politike, osebe ali države) za krivca (angl. *»it is your fault«*);
- d. demonizacija drugih (angl. *»you are evil«*) z namenom opravičevanja nasilja.

Opisan model je uporaben pri pojasnjevanju procesa radikalizacije posameznika, saj je nasilno vedenje bolj opravičljivo, če je usmerjeno na »slabe ljudi«, še posebej tiste, ki namenoma škodijo drugim. Če se tarča nasilja še razčloveči, potem je nasilje še bolj logična izbira. Pri vsem tem je treba poudariti, da

povzročitelji sebe ne vidijo kot slabe ali zlobne ljudi. Borum (2003) na primer opiše primer radikalizacije ekstremističnih skupin na osnovi rase. Te skupine pogosto usmerijo jezo na manjšine. Najprej poiščejo mlade bele moške, ki prihajajo iz revnih družin. Nato pokažejo situacije, v katerih predstavniki manjšin pridobivajo ekonomsko pomoč ali uživajo preferenco pri zaposlovanju, kar se predstavi kot razlog za trpljenje napadalčeve družine. Borum (2003) zaključuje svojo analizo še z enim pomembnim poudarkom glede motivacije ekstremistov. Zavedati se je treba, da ljudje takoj, ko postanejo ekstremisti, stopijo v boj za prevlado in moč. Iz podobnih kompetitivnih razlogov je Osama bin Laden želel pridobiti tudi jedrsko orožje.

Joshua Sinai (v Schmidt, 2013) je pot radikalizacije razdelil na tri specifične faze: (a) radikalizacija, (b) mobilizacija (oblika aktivne vključitve) in (c) akcija (npr. terorizem). V radikalizacijski fazi je identificiral naslednje dejavnike, ki vodijo v radikalizacijo:

- osebni faktorji, kot je kognitivno odprtje v obliki iskanja uporabne verske ali politične ideologije, ki ustreza posameznikovim skrbem;
- politični in socioekonomski faktorji, kot je percepcija, da je nekdo diskriminiran;
- ideološki faktorji, ki so ključni, vendar ne zadostni za radikalizacijo sami po sebi;
- skupnostni faktorji, kot je prisotnost ekstremističnih subkultur v lokalni skupnosti;
- skupinski faktorji, kot je prisotnost ekstremistične sprejemne organizacije (angl. *extremist gateway organization*) v določeni skupnosti, in
- faktorji, ki zagotavljajo sredstva in priložnost, da postane nekdo ekstremist (glej Sinai v Schmidt, 2013).

V fazi mobilizacije so poudarjeni prožilci ali katalizatorji, ki vodijo ranljivega posameznika po poti, kjer ni zadržujočih inhibitorjev. Ta faza je prav tako sestavljena iz treh komponent, in sicer: (a) priložnost (npr. stiki s teroristično skupino), (b) zmogljivost (npr. usposabljanje za uporabo orožja) in (c) pripravljenost delovanja v imenu teroristične skupine. Na koncu pa v fazi akcije pride še do selekcije tarče in izvedbe dejanskega terorističnega napada (Sinai v Schmidt, 2013).

V tabeli 1 predstavljamo še pristop McCauleya in Moskalenka (v Young et al., 2013), ki sta razvila model dvanajstih mehanizmov na treh ravneh (individualna, skupinska in množična), ki vodijo v radikalizacijo.

Raven radikalizacije	Mehanizem
Individualna raven	1. osebna viktimizacija
	2. politična zamera (angl. <i>grievance</i>)
	3. pridružitve radikalni skupini – spolzka strmina
	4. pridružitve radikalni skupini – moč ljubezni
	5. ekstremna sprememba v skupini
Skupinska raven	6. ekstremna kohezija v okolju izolacije in grožnje
	7. tekmovanje za isto bazo podpore
	8. tekmovanje z državo in njeno močjo – kondenzacija
	9. tekmovanje v skupini – fizija
Družbena raven/raven skupnosti	10. <i>jiu-jitsu</i> politika
	11. sovraštvo
	12. mučeništvo

Tabela 1:
Model dvanajstih mehanizmov (McCauley in Moskaleiko v Young et al., 2013)

Na ravni posameznika spolzka strmina predstavlja vedno večjo privrženost in vključenost v radikalno skupino, moč ljubezni se nanaša na rekrutiranje družine ali skozi prijateljske vezi, ekstremna sprememba pa pomeni polarizacijo v skupini med enako mislečimi člani kot rezultat medsebojnih interakcij. Na skupinski ravni pride do tekmovanja med skupinami za članstvo (včasih tudi skozi nasilje), tekmovanje z državo, kar lahko tudi vodi v nasilje in interakcijo na osnovi nasilja, in tekmovanje znotraj skupine med različnimi frakcijami. Vse navedeno lahko spodbudi nadaljnjo radikalizacijo. Na množični ravni se *jiu-jitsu politika* nanaša na poenotenje članstva skupine v podporo voditelju ali gibanju na osnovi zunanje grožnje. Sovraštvo se nanaša na razčlovečenje določene zunanje skupine v očeh celotne populacije, kar seveda vodi k opravičevanju ekstremnega nasilja. Mučeništvo se nanaša tudi na uporabo spomina na umrle v boju za personifikacijo celotne zadeve/boja (Young et al., 2013).

V tem poglavju torej lahko ugotovimo, da teoretični modeli (ki so bili večinoma razviti na osnovi empiričnega proučevanja posameznih terorističnih napadov) vključujejo veliko indikatorjev ali nastavkov za indikatorje. Modeli so se razvili za različne potrebe in v rahlo različnih kontekstih, zato nimamo univerzalnega modela indikatorjev. Katere indikatorje radikalizacije bomo opredelili, je torej odvisno od konteksta, potreb in neposrednega okolja.

5 MODEL RADCEPRO ZA IDENTIFIKACIJO IN SPREMLJANJE RADIKALIZACIJE V SMERI NASILJA

Na projektu RadCePro² smo na osnovi pregleda literature in intervjujev v okviru fokusnih skupin identificirali indikatorje radikalizacije po različnih dimenzijah. Namen tega poglavja pa je identificirati široki spekter skupnih transdimenzionalnih indikatorjev na osnovi metode sinteze. Spekter identificiranih indikatorjev lahko uporabijo praktiki v okviru svojega vsakdanjega dela.

² RadCePro je kratica projekta CRP: Radikalizacija in celoviti protiukrepi v Republiki Sloveniji, ki se izvaja na FDV UL in FVV UM.

5.1 Opis uporabljene metode

V okviru projekta RadCePro smo v letu 2019 izvedli fokusne skupine in poglobljene intervjuje s predstavniki institucij, ki lahko ali bi lahko pri svojem delu zaznavali radikalizacijo posameznikov in skupin v smeri izvajanja nasilja. Raziskovalna skupina je identificirala širok spekter institucij, ki zajema tako lokalne in nacionalne državne ter nedržavne institucije. Fokusne skupine so bile opravljene z deležniki na področju (a) brezposelnih in socialno ogroženih, (b) mladih in šolstva, (c) zdravstva, (č) navijaških skupin, (d) verskih skupnosti, (e) policije, (f) probacije, (g) zaporov in (h) obveščevalne skupnosti (skupaj je sodelovalo 51 sogovornikov). Dimenzije indikatorjev za zgodnjo zaznavo radikalizacije so prikazane na sliki 1.

Slika 1:
Dimenzije
indikatorjev
za zgodnjo
detekcijo,
prepoznavanje
in spremljanje
radikalizacije



Pred izvedbo fokusnih skupin smo izdelali enotni vprašalnik, ki je bil sestavljen iz 13 vprašanj in dveh kontrolnih vprašanj. S slednjima smo preverjali stopnjo poznavanja področja radikalizacije in stopnjo interesa za to temo. Z osnovnimi vprašanji pa smo preverjali način zaznavanja radikalizacije v okviru institucije, terminološke vidike obravnavanja radikalizacije, preverjali smo, ali sogovorniki zaznavajo radikalizacijo pri vsakodnevem delu, ali prepoznajo ranljive osebe in dejavnike tveganja, kakšne so njihove izkušnje iz preteklosti, in ali imajo predvideno, kako postopati ob zaznavi radikalizacije. Poskušali smo ugotoviti, ali imajo izoblikovane zgodnje indikatorje. Zanimale so nas tudi pravne osnove za spremljanje radikalizacije, kaj jih pri delu na tem področju omejuje, kako je z usposabljanjem ter kako sodelujejo z drugimi deležniki.

Na začetku smo sogovornikom predstavili tudi projektno definicijo radikalizacije in ekstremizma, saj smo s tem zmanjšali možnosti nerazumevanja glede tematike. Vsem sogovornikom smo najprej poslali uradno prošnjo za

sodelovanje pri projektu RadCePro, poleg tega pa smo jim poslali vprašalnik pred samim intervjujem ali fokusno skupino. Na fokusnih skupinah smo zapisovali konsenzualna ali ločena mnenja sodelujočih. V okviru projekta je bil pripravljen tudi obrazec GDPR, ki so ga vsi sodelujoči podpisali in s tem dovolili zajem podatkov, njihovo shranjevanje v raziskovalnih organizacijah, obdelavo in nadaljnjo uporabo v znanstvenih in strokovnih publikacijah.

V raziskavi smo se osredotočili na identifikacijo kvalitativnih indikatorjev, pri čemer pa je treba poudariti, da je za večino le-teh možno najti tudi njihove kvantitativne vidike. Če je npr. indikator izkazovanje nenadne agresivnosti, je njegov kvantitativni izraz lahko število primerov tovrstnih agresivnih izpadov ipd.

5.2 Ugotovitve analize in izdelava indikatorskega modela RadCePro

Po analizi posameznih fokusnih skupin³ velja v okviru indikatorskega modela RadCePro izpostaviti mladino kot najbolj ranljivo in ogroženo družbeno skupino na radikalizacijo. Zato je ta dimenzija narisana v samem centru modela (glej sliko 1). Večina primerov radikalizacije na različnih področjih se dogaja ravno med mladimi. Brezposelnost in socialna ogroženost je dodatna dimenzija, ki s pripadajočimi izzivi omogoča radikalizacijo, saj ustvarja pogoje za njen razvoj in splošni motivacijski kontekst. Verske skupine in posamezniki so ranljivi na radikalizacijo, saj verska gorečnost lahko nekatere ponese tudi na nezakonita pota. Bolniki, obravnavani znotraj zdravstvenih institucij, pogosto doživljajo večstransko frustracijo (zaradi bolezni, zaradi pomanjkljivosti v zdravstvenem sistemu, v službi ...), kar lahko privede do oblikovanja motivov po uporabi nasilja v povezavi s konkretno težavo, ki jih pesti, in nezadovoljstvom v zvezi z njenim reševanjem. Navijaške skupine so tradicionalno okolje radikalizacije, kar je treba stalno spremljati na osnovi ključnih indikatorjev. Podobno velja za zapornike in osebe v probacijskem postopku. Posebno kategorijo predstavljajo pripadniki varnostnih struktur (vojska, policija in obveščevalne službe), ki glede na izvedene fokusne skupine v Sloveniji sicer niso nagnjeni k radikalizaciji, vendar pa njihova specifična znanja predstavljajo izredno veliko nevarnost smrtonosnega izražanja radikalnosti, če do nje seveda pride. Na projektu smo poudarili tudi indikatorje možne ponovne radikalizacije tujih borcev povratnikov (s pogovori s posamezniki iz obveščevalne skupnosti), kar je prav tako treba spremljati.

Na osnovi identificiranih indikatorjev po vseh dimenzijah smo izvedli sumarno analizo skupnih oziroma splošnih indikatorjev radikalizacije. Najprej smo vse indikatorje posameznih analiziranih skupin združili v skupno tabelo in jih vsebinsko primerjali med seboj. Na takšen način smo dobili občutek, kateri indikatorji se vsebinsko ponavljajo; zapisali smo si ključne besede, potem pa smo s pomočjo korena indikatorja (npr. nasil*; avtorit*; ideolog* ipd.) med vsemi indikatorji poiskali podobne in jih vsebinsko poenotili. Pri tem smo tudi ugotovili frekvenco posameznega pojavljanja, saj se indikatorji, ki se pojavljajo večkrat pri

³ Indikatorji po posameznih fokusnih skupinah so podrobneje predstavljeni v prispevkih v tej številki revije *Varstvoslovje*.

različnih analiziranih skupinah, ne pojavljajo enako pogosto – nekateri indikatorji se pojavijo zgolj nekajkrat (v nadaljnji analizi smo mejo postavili pri frekvenci 2), nekateri pa se pojavljajo zelo pogosto (tudi večkrat znotraj iste skupine (na primer nasilje, ideologija, vera, zavračanje ...)). Na podlagi vsebinske primerjave in v okviru ugotovitev iz pregleda literature smo sestavili skupni seznam indikatorjev, ki ga predstavljamo v nadaljevanju. Pri tem smo se omejili na vedenjske indikatorje in izpustili tiste, ki jih povezujemo z biološkimi ali socialnimi dejavniki, ki vplivajo na pojav radikalizacije (na primer spol, revščina ipd.). Ti indikatorji so podrobneje predstavljeni pri posameznih analiziranih skupinah.

Na podlagi vsebinske analize smo tako določili naslednje skupne vedenjske indikatorje radikalizacije posameznikov v slovenskem prostoru.

- a. *Verbalno ali fizično nasilno vedenje, grožnje z nasilnim vedenjem, težave s kontroliranjem jeze.* Nasilni odzivi na doživeto frustracijo ali konflikt so eden najbolj tipičnih vedenjskih odzivov oseb, za katere je značilna radikalizacija, ki vodi v ekstremno (nasilno) vedenje. Če radikalizacija sama po sebi ni nič nenavadnega v sodobnih, demokratičnih, družbah, pa je za radikalizirane osebe, za katere je verjetno, da se bodo v prihodnje vedle nasilno, značilno, da se na frustracije odzovejo z nasiljem. Za takšne osebe je nenasilno reševanje konfliktov manj značilno vedenje.
- b. *Opravičevanje nasilnega vedenja, izkazovanje veselja oziroma naklonjenosti ob prizorih nasilja, poveličevanje mučeništva.* Opravičevanje nasilja oseb, s katerimi radikaliziran posameznik simpatizira, je vedenje, ki je dojeto kot legitimno, lahko celo kot junaško vedenje (poveličevanje mučeništva); nasilje je dojeto kot normalno vedenje, s katerim se radikaliziran posameznik lahko poistoveti.
- c. *Absolutno zavračanje drugih (po spolu, veri, politični pripadnosti) in drugačnih (rasa, spolna pripadnost) – demonizacija drugačnih ver, idej, političnih prepričanj.* Svet je dojet bipolarno, in se deli na naše in njihove; kdor koli ne spada v našo skupino, je dojet kot sovražnik, ki ogroža dobrobit posameznikove skupine. Ta skupina je po navadi glavni (če ne edini) vir identitete posameznika, zato je vsako nasprotovanje idejam in vrednotam te skupine dojeto kot sovražno. Do »drugega«
posameznik goji intenzivna odklonilna čustva.
- d. *Nenadna sprememba v vedenju – odklanjanje hrane, odklanjanje zdravljenja, odklanjanje nečesa, kar je bilo za osebo značilno in običajno v preteklosti.* Nenadno pretrganje z vedenjskimi vzorci, ki so bili značilni za posameznika v preteklosti, kažejo na njegovo odklonilno stališče do situacij, ki jih posameznik povezuje z neuspehom, zavračanjem, frustracijo v preteklosti, zato z njimi radikalno prekine; svet se dojema kot črno-bel, zato je zavračanje starega celovito in intenzivno.
- e. *Prostovoljna ali neprostovoljna socialna marginalizacija – nenaden umik v osamo (samomarginalizacija).* Posameznik se umakne iz socialnega (interakcijskega) okolja, kjer je doživljal frustracije, ki mu jih ni uspelo uspešno upravljati.
- f. *Občutek osamljenosti, nekoristnosti, nepripadnosti skupini, skupnosti ter prekinitvev socialnih stikov z družino in prijatelji.* Gre za umik iz

- situacij, kjer posameznik ni mogel učinkovito reševati konfliktov ali izzivov, kjer se ni čutil sprejetega ali pa so ga iz določene skupne izločili.
- g. *Nesprejemanje pravil, izvrševanje kaznivih ravnanj.* Za posameznike, za katere je značilno radikalno vedenje, ki vodi v nasilje, je verjetno, da so bili tudi pred radikalizacijo v nasprotju z zakoni ali drugimi družbenimi pravili; obstaja pomembna korelacija med posameznikovim preteklim kriminalnim vedenjem in kasnejšo nasilno radikalizacijo. Za radikalizirane posameznike, ki v preteklosti nimajo zgodovine kršitev zakonov, je verjetnost, da se bodo vedli nasilno, manjša.
 - h. *Izražen narcizem in dovzetnost za teorije zarot.* Gre za občutek nezmotljivosti, intelektualne superiornosti ter prepričanje, da stvarnost pa nikoli ni takšna, kot se kaže na prvi pogled.
 - i. *Zavračanje avtoritete, pravil, postopkov v povezavi s komuniciranjem, da je bila posamezniku storjena krivica* (pogosto skupaj z izrazito, a prikrito, nizko samopodobo). Posameznik, ki je radikaliziran do te stopnje, da postaja nasilen, ne priznava nobene druge avtoritete, razen tiste v skupini, ki ji želi biti pripaden. Osebe, ki ne pripadajo posameznikovi skupini, na njegovo vedenje nimajo vpliva, ker jim radikaliziran posameznik ne priznava legitimnosti.
 - j. *Avtoritaren pogled na svet, radikalizirana in izključujoča verska ali ideološka stališča, zavračanje zmernih verskih naukov ali zmernih (običajnih) političnih idej, izkazovanje visoke pripadnosti karizmatičnemu vodji ali ekstremni ideji.* Obstaja samo ena nevprašljiva resnica (dogma) in vse, kar ji nasprotuje ali jo relativizira, je dojet kot sovražno.
 - k. *Čezmerna verska vnema, nezadovoljstvo z običajnimi verskimi praksami, zavračanje verskih avtoritet.* Versko znanje ni poglobljeno, po navadi temelji na stereotipih, enoplastnem pojasnjevanju in selektivnem izboru misli in idej.
 - l. *Pogosta zloraba alkohola, drog ob izražanju raznih frustracij in iskanju krivca za te frustracije.* Zloraba alkohola in psihoaktivnih substanc je pogosta pri vedenju posameznikov, ki zagovarjajo skrajna in izključujoča stališča in za katere je značilno nasilno vedenje.
 - m. *Iskanje virov o skrajnih ideologijah in idejah* (priključitev internetnim skupinam, obiskovanje srečanj, ki jih vodijo radikalizirani posamezniki). Posamezniki intenzivno iščejo vire za tvorjenje svoje nove (nadomestne) identitete. Internetni forumi igrajo vlogo vira informacij ali skupine, ki ji posameznik lahko pripada.
 - n. *Tetovaže in nakit z radikalno vsebino in simboli, gestikulacija ekstremističnih znakov, izražanje pripadnosti ekstremistični skupini z oblačili ali na kak drug način (glasba, literatura).* Novo identiteto in pripadnost novi skupini radikalizirani posamezniki radi izražajo z zunanji simboli. Izražanje s simboli, ki jim pripisujejo poseben pomen (na primer posebna kombinacija števil ali črk), deluje kot ločevalen dejavnik med posameznikovo novo skupino in vsemi drugimi.

Slika 3:
Izris skupnih
vedenjskih
indikatorjev
radikalizacije



6 RAZPRAVA

Identifikacija posameznega indikatorja pri posameznikih je zagotovo odraz dejanske ali možne radikalizacije, medtem ko identifikacija več indikatorjev pri istih osebah odraža še višjo stopnjo radikalizacije. Več hkratnih identificiranih indikatorjev prav tako odraža bolj kompleksno obliko radikalizacije. V teoriji je ugotovljeno, da je poleg indikatorjev treba določiti tudi t. i. »Harbingerjeve konfiguracije«, ki so v bistvu specifične kombinacije oziroma povezave med različnimi indikatorji, ki so v zgodovinskem in geografskem smislu večinoma vodile k izbruhu konflikta ali krize. V tem primeru gre torej za tehniko prepoznavanja vzorcev (angl. *pattern recognition*). Zgornje skupine indikatorjev je torej smiselno pogledati še z vidika medsebojnih povezav. Ker je scenarijev možnih povezav v resnici veliko, je pred tem treba poudariti, da se različni procesi radikalizacije lahko začnejo z različnimi indikatorji, ki pa v naslednji fazi »težijo« k povezovanju v bolj kompleksno sliko oziroma stanje (nasilne) radikalizacije. Uresničene povezave so vedno rezultat specifičnih okoliščin, motivov in omejitev preventivnih in represivnih sistemov.

V tem smislu lahko ugotovimo, da je fizično nasilno vedenje navadno končna postaja radikalizacije, ki je rezultat predhodne aktivacije različnih drugih indikatorjev. Stopnjevanje tega končnega indikatorja po navadi povzročijo indikatorsko izražene dejavnosti, kot so radikalen politični ali verski pogled na svet, ki je izrazito različen od prevladujočega pogleda, pri čemer radikalizirani posameznik zavrača zmerne poglede, absolutno zavrača njihove nosilce (npr. ne sprejema dialoga ali pa se vede neprimerno ob dialogu; zavrača avtoritete zmernih ideologij, ver, političnih stališč) in ne sprejema obstoječih splošno sprejetih pravil (npr. tudi v obliki izvajanja manjših kaznivih dejanj). Takšni posamezniki običajno intenzivno iščejo krivce za njihove frustracije, se v tej smeri samoizobražujejo (lahko versko, zgodovinsko ipd.) in uporabljajo specifično

simboliko (od oblačil, tetovaž, glasba ipd.). Vse navedeno je lahko spremljano z občutki nepripadnosti prevladujoči družbeni skupnosti oziroma občutenjem marginalizacije in nekoristnosti, lahko pa do izločanja posameznika pride tudi s strani skupine, ki ji je ta posameznik v preteklosti pripadal. Ko se ti indikatorji v medsebojni povezanosti zadosti okrepijo, lahko pride do nenadne spremembe v vedenju. Predhodni indikatorji izvajanja fizičnega nasilnega vedenja so običajno opravičevanje nasilnega vedenja, veselje oziroma naklonjenost (simpatiziranje) ob prizorih nasilnega vedenja, povečevanje mučeništva in izražanje verbalnega nasilja ali groženj z nasiljem. Vse to potem rezultira v fizično nasilno vedenje.

Eskalacija povezav radikalizacije v smer nasilne radikalizacije lahko poteka časovno gledano različno hitro. Procesi radikalizacije se lahko več let odražajo le z nekaj indikatorji, ki se ne razširijo na druge indikatorje, lahko pa pride do bliskovite radikalizacije, kjer se nasilje uporabi že zelo hitro po spremembi vedenja posameznika. To dejstvo govori v korist oblikovanja učinkovitih in medsebojno povezanih sistemov za identifikacijo radikalizacije še posebej na lokalni ravni.

Ugotovljamo torej, da je v procesu preprečevanja terorizma in ekstremizma izjemno pomembno prepoznati zgodnje indikatorje radikalizacije, ki bi utegnili voditi v nasilje. V tem kontekstu je treba imeti razdelan celoviti sistem zgodnjega opozarjanja in pa indikatorje, na katerih spremljanje in opozarjanje temelji. V prispevku ugotovljamo, da je v Sloveniji potrebno in tudi možno oblikovati sistem zgodnjega opozarjanja, ki temelji na različnih indikatorjih, ki smo jih ugotovili s terensko raziskavo in s pregledom obstoječe literature. Radikalizacija je proces, ki ga je mogoče zaznati in spremljati s procesom zgodnjega opozarjanja. Namen zgodnjega opozarjanja je v izvajanju preventivnih dejavnosti in preprečevanja eskalacije radikalizacije oziroma vsaj v omejitvi učinkov stopnjevanja radikalizacije. Sistem zgodnjega opozarjanja temelji na širši strokovni »epistemološki skupnosti« v obliki mreže strokovnjakov, ki pripadajo različnim strokovnim področjem in disciplinam ter imajo hkrati podoben vrednostni sistem in podobne predstave glede stvarnosti. V tem smislu bi morali biti vključeni predstavniki institucij, ki se ukvarjajo s socialno ogroženimi in brezposelnimi, šolstvom in mladino, zdravstvom, verskimi skupnostmi, predstavniki varnostnih institucij, kot so MNZ, obveščevalne službe, pravosodje ipd. Za delovanje takšne skupnosti in sistema je izjemno pomembno vzpostaviti dobro koordinirano informacijsko mrežo.

V prispevku potrjujemo tezo, da se radikalizacija v smeri nasilja izraža v širokem spektru med seboj povezanih indikatorjev, ki jih je treba sproti spremljati. Pregled raziskav s področja vzrokov radikalizacije, ki vodi v (nasilni) ekstremizem ter analiza intervjujev v okviru projekta RadCePro (2018), ki smo jih opravili s kompetentnimi posamezniki na posameznih področjih, je rezultirala v širokem naboru identificiranih indikatorjev. Sinteza teh indikatorjev je pripeljala do zoženega, a vendar še vedno širokega spektra indikatorjev, ki so lahko v pomoč posameznikom in organizacijam, delujočim na področju preiskovanja, preprečevanja ali odvrčanja posameznikov od radikalizacije. Indikatorji po posameznih področjih ali dimenzijah so lahko v pomoč pri razvoju politik in projektov na teh področjih, skupni vedenjski indikatorji (nadgrajeni z nevedenjskimi indikatorji) pa so lahko v pomoč tudi pri oblikovanju celovitega pristopa različnih deležnikov pri odzivanju na pojav radikalizacije, ki vodi v ekstremizem.

UPORABLJENI VIRI

- Adeel, A. in Voulieris Kassinis, E. (1998). The humanitarian early warning system: From concept to practice. V J. Davies in T. R. Gurr (ur.), *Preventive measures: Building risk assessment and crisis early warning systems* (str. 203–212). Rowman & Littlefield Publishers.
- Aubourg, L. (25. 11. 2015). *This is what happened at the Bataclan concert hall during the Paris attacks*. NewsWice.com. <https://news.vice.com/article/this-is-what-happened-at-the-bataclan-concert-hall-during-the-paris-attacks>
- BBC News. (15. 11. 2015). *Profile: Omar Ismail Mostefai*. <https://www.bbc.com/news/world-europe-34827541>
- BBC News. (19. 8. 2016). *Attack on Nice: Who was Mohamed Lahouaiej-Bouhlel?* <https://www.bbc.com/news/world-europe-36801763>
- BBC News. (16. 5. 2018). *Manchester Arena attack: Bomb 'injured more than 800'*. <https://www.bbc.co.uk/news/uk-england-manchester-44129386>
- Boin, A. in Lagadec, P. (2000). Preparing for the future: Critical challenges in crisis Management. *Journal of Contingencies and Crisis Management Research*, 8(4), 185–191.
- Bondokji, N., Wilkinson, K. in Aghabi, L. (2017). *Understanding radicalization: A literature review of models and drivers*. Ministry of Foreign Affairs of the Netherlands.
- Borum, R. (2003). Understanding the terrorist mind-set. *FBI Law Enforcement Bulletin*, 72(7), 7–10.
- Borger, J., Scruton, P., Levett, C., Torpey, P. in Jeffery, S. (18. 3. 2016). The men who attacked Paris: Profile of a terror cell. *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/world/ng-interactive/2015/nov/16/men-who-attacked-paris-profile-terror-cell>
- Brecke, P. (1998). A pattern recognition approach to conflict early warning. V J. Davies in T. R. Gurr (ur.), *Preventive measures: Building risk assessment and crisis early warning systems* (str. 121–131). Rowman & Littlefield Publishers.
- Bronstein, S. (14. 1. 2015). *Cherif and Said Kouachi: Their path to terror*. CNN. <https://edition.cnn.com/2015/01/13/world/kouachi-brothers-radicalization/index.html>
- Chrisafis, A. in Courcouronnes, C. (16. 11. 2015). Life of Paris attacker Omar Ismail Mostefai: From petty crime to radicalization. *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/world/2015/nov/15/paris-attacker-omar-ismail-mostefai>
- Cockell, J. (1998). Toward response-oriented early warning analysis. V J. Davies in T. R. Gurr (ur.), *Preventive measures: Building risk assessment and crisis early warning systems* (str. 230–241). Rowman & Littlefield Publishers.
- Counter Extremism Project [CEP]. (2014). *Mehdi Nemmouche*. <https://www.counterextremism.com/extremists/mehdi-nemmouche>
- Counter Extremism Project [CEP]. (2018a). *Mohamed Lahouaiej Bouhlel*. <https://www.counterextremism.com/extremists/mohamed-lahouaiej-bouhlel>
- Counter Extremism Project [CEP]. (2018b). *Anis Amri*. <https://www.counterextremism.com/extremists/anis-amri>

- Davies, J. in Gurr, T. R. (1998). *Preventive measures: Building risk assessment and crisis early warning systems*. Rowman & Littlefield Publishers.
- Dimitrichev, A. (1998). The role of early warning. V J. Davies in T. R. Gurr (ur.), *Preventive measures: Building risk assessment and crisis early warning systems*. Rowman & Littlefield Publishers.
- Generic Crisis Management Handbook*. (1997). Document NACC/PFP (COEC)D(97)2, NATO/NACC/PFP.
- Johnson, D. L. (1994). A team approach to threat assessment. *Security Management*, 38(9), 73–77.
- Lopez, E. in Meilhan, P. (2014). 3 Dead in shooting at Jewish museum of Belgium, Laura Smith-Spark. CNN. <https://edition.cnn.com/2014/05/24/world/europe/belgium-jewish-museum-shooting/index.html>
- MEMRI. (9. 12. 2015). *Exclusive profile of foued Mohamed-Aggad, Paris Bataclan attacker*. <https://www.memri.org/jttm/exclusive-profile-foued-mohamed-aggad-paris-bataclan-attacker>
- RadCePro. (2018). Oblikovanje konceptualne in terminološke osnove za proučevanje in spremljanje radikalizacije ter ukrepov proti radikalizaciji v RS. *CRP Radikalizacija in celoviti protiukrepi v Republiki Sloveniji*. Fakulteta za družbene vede UL in Fakulteta za varnostne vede UM.
- Rosenthal, U. in Kouzmin, A. (1996). Crisis Management and institutional resilience: An editorial statement. *Journal of Contingencies and Crisis Management Research*, 4(3), 119–124.
- Schmidt, A. P. (2013). Radicalisation, de-radicalisation, counter-radicalisation: A conceptual discussion and literature review. *Terrorism and Counter-Terrorism Studies*, 4. International Centre for Counter-Terrorism. <http://icct.nl/publication/radicalisation-de-radicalisation-counter-radicalisation-a-conceptual-discussion-and-literature-review/>
- Simon, D., Ellis, R. in Pleitgen, F. (20. 12. 2016). *Berlin Christmas market: 12 dead, 48 hospitalized in truck crash*. CNN. <https://edition.cnn.com/2016/12/19/europe/berlin-christmas-market-truck/index.html>
- Turbiville, G. in Prinslow, K. (1999). Assessing emerging threats through open sources. *Military Review*, 79(5).
- Uhl, V. (2018). *Značilnosti storilcev terorističnih napadov v Evropi* (Diplomsko delo). Fakulteta za varnostne vede.
- Young, H. F., Zwenk, F. in Rooze, M. (2013). *A review of literature on radicalization and what it means for TERRA*. TerRa: Terrorism and Radicalisation, European Network based prevention and learning program. https://terratookit.en/wp-content/uploads/2014/09/terratookit_literature_review_01.pdf

○ avtorjih:

Dr. Iztok Prezelj, redni profesor na Fakulteti za družbene vede Univerze v Ljubljani. E-pošta: iztok.prezelj@fdv.uni-lj.si.

Dr. Branko Lobnikar, redni profesor na Fakulteti za varnostne vede Univerze v Mariboru. E-pošta: branko.lobnikar@fvv.uni-mb.si